

JAKÝ JE SOUČASNÝ STAV OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY V NAŠÍ ZEMI?

JOSEF RUTTERLE

Ing. JOSEF RUTTERLE
Správce ptačího parku Mnišské louky
u České Lípy, vznikající nestátní rezervace
České společnosti ornitologické
zaměřené především na ochranu lučních
a mokřadních druhů ptáků.

Ochrana přírody by měla podle mého názoru stát na několika pilířích, a to na managementu, monitoringu, legislativě a osvětě, respektive na předávání získaných výsledků a dobré praxe veřejnosti, přičemž veškeré výstupy by měly být tzv. evidence-based, čili podložené nejlépe vědeckými závěry. Proto své názory prezentuji podle popsaných pilířů, přičemž zastávám a podporuji spíše ekosystémový přístup ochrany přírody oproti druhové ochraně. To z toho důvodu, že při pohledu na holocenní vývoj naší krajiny, na změny rozšíření mnoha organismů a na současný a bezprecedentní stav naší krajiny, mi tento přístup přijde jako ten důležitější (tím samozřejmě nekritizují snahy o podporu některých kriticky ohrožených druhů).

Začněme pohledem na krajinu, respektive management v ní. I když prakticky každodenně v médiích či od kolegů sleduji drobné posuny k lepšímu či skvělé příklady dobré praxe, tak stále považuji stav naší krajiny za tristní. Není třeba zmiňovat ona negativní čísla, která tento stav dokládají (dostupná například na stránkách [Koalice pro krajinu](#)), nicméně čas stále neúprosně ubíhá, klima a prostředí se mění, ale Česká republika dle mého názoru nedostatečně rychle reaguje. Respektive nereaguje dostatečně rychle v celostátním průměru, systémově a plošně. S nepochopením sleduji současný stav především zemědělské krajiny, který se prakticky nemění, i když máme dostatek vědeckých či praktických důkazů o tom, jak je devastující intenzivní zemědělství, a že patříme mezi země s nejhorším stavem zemědělské krajiny v rámci Evropy. Bohužel je evidentní přetrvávající zásadní dopad minulého komunistického režimu na naši společnost, kdy čeští hos-

podáři setrvávají v představě o ekonomické prosperitě pouze intenzivního obdělávání rozsáhlých ploch, a nejsme schopni se z tohoto stereotypu vymanit. Navíc, především z nížinných oblastí naší země zásadně vymizela pastva, a proto jsem rád, že v současné době dochází ke vzniku nových a rozšiřování stávajících ploch pasetevních rezervací velkých kopytníků, na jejichž prvopočátku byla společnost Česká krajina, které mají do budoucna velký potenciál vytvořit v naší krajině centra diverzity vázaná právě na pastvu. Bez nich totiž nepředpokládám výraznou podporu biodiverzity ze strany zemědělců samotných v takové míře, aby se to zásadně na krajině projevilo (tím nepopírám pozitivní dopady pastvy domácích zvířat konkrétních zemědělců v případech, kdy je jejich pastevní režim ku prospěchu biodiverzity a krajiny).

Není možné nezmínit vodu v naší krajině. V tomto případě mě velmi těší postupné kroky k jejímu lepšímu zadržování alespoň mimo zemědělsky využívanou půdu, tedy práce některých povodí na revitalizacích vodních toků a mnohé projekty na obnovu mokřadů apod. Samozřejmě, nejzásadnější je zlepšit retenci vody v půdách, ale to bych se opět vrátil k úloze zemědělství. Pro biodiverzitu i pro společnost mohou být potenciálem i vodní plochy po těžbě hnědého uhlí v severozápadních Čechách. Jsem tak zvědavý, jak bude krajina vypadat a především fungovat, v tomto regionu za pár desítek let. Kritický jsem nicméně ke stavu většiny našich rybníků. Uvědomuji si, že jejich obhospodařování je z nemalé části ovlivněno právě navazujícími zemědělskými plochami, ale vývoj diverzity makrofyty či vodních ptáků například na Třeboňsku

jasně ukazuje, že na většině rybníků není hospodařeno dobře a čeští občané by tak měli vyžadovat změnu. Vzpomenete si, kdy naposledy jste se v létě koupali v nějakém rybníce?

K lesnictví se nechci příliš vyjadřovat, jelikož je to jedna z oblastí, kterou až tak dopodrobna nesleduji. Nicméně, kůrovcová kalamita jasně ukázala, v jakém stavu naše lesy jsou, ale lesnictví je dlouhodobý proces a nelze ho tak dávat za vinu současným hospodářům. Navíc, v dnešní době je plno dalších faktorů, které lesní celky ovlivňují i jinak než v minulosti, včetně našich cílů a plánů, které s lesy máme. Jak říká jeden z mých přátel, současná doba není právě vhodná na pěstování lesa, jelikož vzhledem ke změně klimatu není úplně jasné, co kde nejlépe sázet. Pokud bych však měl být konkrétnější, tak doufám, že zlepšení proběhne především v lesích nižších poloh (a to včetně zbytků lužních lesů), které často vykazovaly vysoké hodnoty biodiverzity, o kterou jsme za poslední desetiletí rychle přišli. Nemalou část lesů středních a vyšších poloh totiž pokrývají velkoplošně chráněná území, kde je dle mého názoru společenský zájem na dobrém stavu místních lesů o něco silnější.

Příklady ze tří výše zmíněných pilířů jsou jen některé z těch, které by se mohly diskutovat. Rád bych však dodal, že za nezávadnější považuji nedostatečné zakotvení ochranných principů do běžných provozních činností a hospodaření v mnoha oblastech. Pokud by totiž jak v zemědělství, lesnictví, energetice či ve vodním hospodářství většina (nebo alespoň více jak polovina) běžných pracovníků i lidí, kteří mají rozhodovací funkci, prováděla svou práci s tím, že je obeznámena, jak svou činnost skloubit s ochranou přírody (namátkou mne napadá například správná péče o plochy pod vedením vysokého napětí, vhodné plánování dopravních infrastruktur ve vztahu k obratlovcům a jejich migracím atd.), nebylo by snad ani třeba, abychom my, praktičtí ochranáři, byli zaměstnáni na takovýchto pozicích. Jednoduše by totiž došlo k výrazně pozitivnímu efektu na krajinu v takovém měřítku, že dobrá praxe by převažovala nad touto špatnou, a s tím se už příroda, krajina a populace jednotlivých druhů na základě základních ekologických pravidel mnohem lépe vypořádávají.

Tím se rovnou dostávám k další velmi zásadní věci, a tou je postavení ochrany přírody ve společnosti. Dle mého názoru

jsou Češi dostatečně informováni z různých informačních kanálů o potřebě přírodu chránit (i se obecně starat o životní prostředí) a běžný občan se v tomto ohledu postupně zlepšuje jak v informovanosti, tak v konání. Konečný efekt se však nedostává, protože hlavní roli zde mají větší podniky (a nemám na mysli pouze zemědělství). A jelikož je samozřejmě nutné udržet fungující ekonomiku (což nijak nerozporuji a podporuji), mrzí mne, že je stále třeba tolik vysvětlovat, přemlouvat a především dokazovat, že přírodě blízká opatření (v urbanismu, zemědělství, lesnictví, energetice či třeba vodním hospodářství) jsou naprosto zásadní pro naše budoucí fungování a z dlouhodobého hlediska se i ekonomicky vyplatí. Jen je třeba si věci dávat do širšího kontextu, být trpělivý, umět diskutovat, dělat kompromisy a především nezmiňovat, že jsme tak malá země, že nemá cenu v tomto ohledu příliš konat.

I když vnímám pozitivně to, jakým způsobem a v jaké míře je veskrze prováděna osvěta v ochraně přírody v tuzemsku, musím naopak zmínit, že negativně hodnotím přístup našinců k představě o pestré a zdravé krajině. Domnívám se, že jako národ technicky schopných lidí vnímáme naši krajinu příliš v rysech oddělených hranic a ploch. Příroda však funguje jinak. Potřebuje dynamiku, mnohé plochy se prolínají či přecházejí jedna v druhou. Není tak překvapivé, že v mnoha zemích východně od nás, kde na rozdíl od západu Evropy nedošlo k tak výrazné „technizaci“ krajiny (prozatím), je příroda mnohem bohatší. Kupříkladu naše města a vesnice mají obrovský současný i budoucí potenciál pro přírodu, nebojme se tak při jejich údržbě a péči uplatnit přírodní principy a více tak dát prostor dynamice ekosystému (ať už se jedná o naše malé zahrádky či o velké systémy zeleně měst či průmyslových zón – pokud to samozřejmě bezpečnostní a jiné limity umožňují).

Při pohledu na současný stav ochrany přírody a krajiny též pozitivně hodnotím i dostupnost dat o naší přírodě a o jejím současném monitoringu, včetně snahy o činnosti vyplývající právě z jejich výsledků. Naopak je pro mne v mnoha případech zklamáním, že i přes relativně dobrou znalost naší přírody se především ve stavebnictví na volně žijící živočichy a rostliny často nebere dostatečný ohled, či se nejedná o samozřejmost, respektive

Nejen krajina Balkánů (na fotografii jižní Rumunsko), ale obecně krajina států východně od naší republiky, vykazuje vyšší diverzitu, než tomu je v České republice či v některých západních zemích. Některé její znaky, jako například více krajinných prvků, menší velikosti polí, úseky řek přirozeně proudící mimo intravilány obcí aj., potřebujeme vnést i do naší krajiny, a to především do našich nížin. Foto Jiří Šantavý

dostatečný veřejný zájem. Na mysli mám někdy promarněné a drahé řešení v dopravní infrastruktuře či rekonstrukce budov a nelogické rozšiřování moderní zástavby do krajiny.

Co se týče stavu našich chráněných území (velkoplošně i maloplošně), není asi v mých silách říci takto krátce svůj shrnující názor, ale vnímám spíše postupný pozitivní rozvoj některých z nich. U mnoha především maloplošně chráněných území, tedy alespoň těch, které pravidelně navštěvuji v mém regionu, však vidím nedostatečnou péči, která dle mého pramení z malého zájmu společnosti o péči o krajinu. Informovanost je dobrá, nicméně hospodářů v krajině je málo, a tudíž není možné efektivně a správně pečovat o všechny plochy. Zda je pak správným krokem vyhlašování dalších zvláště chráněných území nechávám na diskusích mezi pracovníky AOPK a MŽP, vědci a zástupci místních samospráv a především občany. Je naprosto zásadní, zda případné vyhlášení bude mít kýžený efekt na přírodní hodnoty daného území, a zda i pro místní občany nebude vyhlášení přinášet negativa převažující pozitivita, či zda současný stupeň ochrany již není dostatečný. Například Krušné hory či oblast Soutoku si však větší pozornost jistě zasluhují.

I přesto, že jsem zastáncem prosazování spíše cesty „zespoda“, tedy od jednotlivých lidí a úkonů, stále více rozumím potřebě systémových řešení daných především legislativou, a to kvůli zvyšujícímu se životnímu tempu a globalizaci naší společnosti. Dle mého názoru je naše národní legislativa na ochranu přírody poměrně silná, ale v mnoha „provozních ohledech“ administrativně zatěžující či zastaralá (kupříkladu seznam zvláště ohrožených druhů rostlin a živočichů). Co se Evropské legislativy týče, věřím, že i přes současné světové nepokoje a oslabování Green Dealu její úroveň

Ve vytváření velkoplošných pastevních rezervací v České republice vidím do budoucna velký potenciál pro cenná, především nelesní území (zde na příkladu vznikající nestátní rezervace České společnosti ornitologické, Ptačího parku Mnišské louky). Extenzivní, a přírodě blízká pastva velkých kopytníků nám především v nížinách chybí „jako sůl“. Doplnit by ji samozřejmě mělo množství menších a ekologicky hospodářích zemědělců. Foto Josef Rutterle

neklesne, a že nedávno schválená snaha o obnovu přírody půjde dobrým směrem, bude veskrze kladně přijímána naší společností a především, alespoň v dílčích oblastech bude mít pozitivní efekt (tedy ne pouze na papíře), i když čas na její realizaci je dosti krátký. Opět zmiňuji, že silně zastávám názor, že takovéto kroky se naší společností v dlouhodobém časovém horizontu velmi vyplatí, a to především z ekonomického či zdravotního hlediska.

Jistě jsem mnoho oblastí ochrany přírody nezmínil či neokomentoval (například ochranu soustavy Natura 2000, mezinárodní úmluvy apod.) a u všech zmíněných názorů jsem vzhledem k rozsahu textu nebyl podrobnější. I tak jsem se snažil

o svůj osobní náhled na některé oblasti ochrany přírody především v České republice a přál bych si, aby se do české krajiny vrátilo více hospodářů a principy ochrany přírody se dostaly do běžného fungování většiny subjektů, které mají na naši přírodu a krajinu znatelný vliv.